

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

**IQTISODIYOT FAKULTETI
MAKROIQTISODIY TAHLIL VA PROGNOZLASHTIRISH KAFEDRASI**



**“YANGI O‘ZBEKISTON: “MAKROIQTISODIY BARQARORLIK VA
INKLYUZIV O‘SISH OMILLARI”**

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

ILMIY MAQOLA VA TEZISLAR TO‘PLAMI

2023-yil 5-oktabr

Toshkent-2023

barqarorlikni ta'minlashdagi roli	80
Н.И.Примова. Маҳаллий бюджетларнинг молиявий барқарорлигини шакллантириш	83
Н.В.Ачилова. O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli va uni rivojlantirish imkoniyatlari	87
Д.Ч.Муродова. Хориж тажрибаси ва унинг амалий аҳамияти: монетар сиёсат доирасида	90
М.Ч.Муродова. Қимматли қоғозлари эмиссиясини амалга оширишда банкларнинг ўрни	92
К.А.Sobirdjonova. Comprehensive development of areas: unleashing the full potential	94
Г.А.Шакирова. Ўзбекистонни барқарор иқтисодий ўсишида давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш истиқболлари	96
М.Н.Умарова. Макроиктисодий барқарорликни таъминлашда кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlikни тартибга солиш ва рағбатлантириш: ҳолати, муаммолар ва ечимлар	99
В.З.Вауеддинов. Ko'p qavatli turar-joy majmualarida xizmat ko'rsatishni tashkil etish	102
Ф.Ф.Элмуродов. Корхонанинг стратегик ва лойиҳавий бошқаруви	105
Б.Б.Мардонов. Макроиктисодий барқарорликни таъминлашда давлат ва хусусий сектор роли	108
А.А.Ҳадгаров. Iqlim o'zgarishlari ta'sirini yumshatishda sug'urta faoliyatini rivojlantirishning zaruriyati	111
Sh.I.Omonova. Davlat qarzini boshqarishni raqamlashtirish asosida takomillashtirish	112
Ф.Н.Халимова. Янги Ўзбекистоннинг туризм инфратузилмаси ва тadbirkorlik муҳити	114
А.Қ.Тўхтамишов. Макроиктисодий барқарорликни таъминлашда туристик кластерларнинг ўрни ва аҳамияти	118
Д.М.Не'матов. O'zbekiston iqtisodiyotini makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash mexanizmlari	122
Н.С.Рахимходжаева. Опыт реструктуризации зарубежных коммерческих банков	125
Г.О.Муродуллайева. Тижорат банкларда молиявий фаолияти ва кредит лаёқатлилигini баҳолаш	128
S.S.Safarov. Davlat budjeti defitsiti va uni moliyalashtirish manbalari	131
S.B.Khayrilloev. Advantages of the private sector in ensuring macroeconomic stability	134
Н.У.Султанова. Иқтисодий барқарорликни таъминлашда чакана савдо хизматлари соҳасини ривожлантириш имкониятлари	136
Ф.Х.Маматова. Глобал инновация индексида Ўзбекистон ўрнини яхшилаш бўйича амалга оширилган ва амалга оширилиши лозим бўлган ишлар таҳлили	139
YER-SUV, ENERGIYA, MEHNAT VA INVESTITSIYA RESURLARI TEJAMKORLIGI BARQAROR IQTISODIY O'SISH ME'ZONI	
М.С.Қосимов. Сув ресурсидан самарали фойдаланиш келажакда барқарор иқтисодий ўсиш шarti	142
А.М.Абдувоҳидов. Меҳнат бозорини самарали ташкил этиш ва тартибга солишнинг ахборот модели	144
И.О.Якубов. Оценка конкурентоспособности регионов и ее влияние на трансформацию структуры экономики	147
И.С.Хотамов. Энергия тежамкорлигини оширишнинг устувор йўналишлари	150

қилиниб, уларнинг амалий самараси маҳаллий бюджетлар мустақиллигини оширишга сезиларли даражада хизмат қилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги ПФ-5185-сон Фармони билан тасдиқланган маъмурий ислохотлар концепцияси.//<https://lex.uz/docs/3331174>
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси.// <http://www.ach.gov.uz/uz/lists/view/54>
3. Бабич А.М. Государственные и муниципальные финансы. - М.: финансы; юнити, 1999. - 687 с.
4. Мисаков В.С., Байдуев И.З., Гендугов С.З. Функционально-стоимостный анализ как метод системного исследования.//Известия Оренбургского государственного аграрного университета. - 2015. - №22-2. - с.167.
5. Проблемы и реформы местного самоуправления: структурные и финансовые аспекты. - м.: иэпп, 2005. - 543 с.
6. Ўзбекистон Республикасининг бюджет кодекси.//<https://lex.uz/acts/2304138>
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 13 апрелдаги «бюджет жараёнида фуқароларнинг фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги пқ-5072-сонли қарори.// <https://lex.uz/docs/5370805>
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 22 сентябрдаги ““Очиқ бюджет” ахборот портали орқали жамоатчилик фикри асосида шаклланган тадбирларни молиялаштиришни янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-5250-сон қарори.// <https://lex.uz/docs/5651405>
10. Каратаев С.А. К вопросу понятия «устойчивость бюджета».//дайджест - финансы. - 2003. - №4 - с.57-62.

*N.B.Achilova,
TDIU, katta o'qituvchi*

О‘zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli va uni rivojlantirish imkoniyatlari

О‘zbekiston davlat mustaqilligiga erishganiga hali uncha ko‘p vaqt o‘tmaganiga qaramay, qisqa tarixiy davr ichida mamlakatimizning ijtimoiy, iqtisodi va siyosiy hayotida tub burilishlar sodir bo‘ldi, bozor islohotlari muvafaqqiyatli amalga oshirilib, bozor iqtisodiyoti tuzilmalari rivojlanib bormoqda. Mamlakatimiz prezidenti sh.m.mirziyoyev tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning yangi milliy modeli o‘zining ijobiy samarasini ham miqdor, ham sifat ko‘rsatkichlarida namoyon qilmoqda. Bosib o‘tilgan yo‘l – erishilgan yutuqlar tanlangan yo‘nalishning naqadar to‘g‘riligini yana bir bor tasdiqlaydi. Mamlakatimiz iqtisodiyotining yuqori barqaror o‘sish sur‘atlari va makroiqtisodiy mutanosibligi saqlanib qolayotgani, yurtimizda yalpi ichki mahsulot sur‘atlarining o‘sish tendentsiyasi kuzatilayotganligi va 2022 yilda bu ko‘rsatkich 888,3 trln so‘mni tashkil etib, 2021yilga nisbatan 5,7 foizga, aholi jon boshiga hisoblaganda esa 3,5 foizga oshgani hamda 24,9 mln so‘m (2255 aqsh dollari)ni tashkil qilgani, aholining daromadlari muntazam ravishda oshib borayotgani holda, 2022 yilda, aholi umumiy daromadlari 634,8 trln so‘mni va real o‘sish sur‘ati 109,7 foizni, aholi jon boshiga umumiy daromadlar esa 17,8 mln. So‘mni tashkil qilgani, bu ko‘rsatgich 2012 yilga nisbatan 5,1 barobarga oshgani fikrimizning yaqqol dalilidir.

Ayniqsa, dunyodagi hozirgi siyosiy va iqtisodiy beqarorlik sharoitida mamlakatimizda ushbu ko'rsatkichlarning ijobiy xarakterga ega bo'layotgani, shu bilan bir qatorda izchillik bilan davom ettirilayotgan islohotlar natijasida yaim tarkibining diversifikatsiya qilinayotganligi, iqtisodiyotda nodavlat sektor ulushining ortib borayotganligi, mulkdorlar sinfining tobora kengayib borayotgani, eksport hajmining yil sayin oshayotgani holda, tashqi savdo aylanmasi hajmining o'sishi (2021 yilga nisbatan 18,6 foizga o'sib, 50 milliard dollarga yetdi) kuzatilayotganligi ijobiy hol ekanligini alohida ta'kidlash zarurdir.

Iqtisodiyotdagi yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash, mulkiy islohotlarni samarali davom ettirish, iqtisodiyotning real sektori ko'lamini kengaytirish, ish bilan bandlikni oshirish, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta qurollantirish, aholi turmush darajasi va farovonligini oshirishda bozor kon'yukturasi talablariga tez moslasha oladigan, katta moliyaviy quyilmalarni talab qilmaydigan, mehnat unumdorligi nisbatan yuqori bo'lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli nihoyatda kattadir. Ushbu sektorda jami ish bilan band aholining 56,9 %i faoliyat olib borayotganligi, 2020 yilda yalpi ichki mahsulotning 55,7 foizi bu sektor hissasiga to'g'ri kelgayotganligi O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasi ekanligini qayd qilish lozim.

Bugungi kunda bozor iqtisodiyoti talablari hamda jahonning rivojlangan yetakchi mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish, uni qo'llab-quvvatlash borasida aniq, keng ko'lamdagi ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, soliq yukining muntazam ravishda pasaytirib borilayotganligi, tadbirkorlik erkinligi ta'minlash maqsadida tekshiruvlar soning kamaytirilayotganligi va mehnat faoliyatiga noqonuniy aralashuvlarga chek qo'yilayotganligi, davlat ro'yxatidan o'tkazish jarayonlarining soddalashtirilayotganligi, talab qilinadigan ustav kapitali summasining pasaytirilayotganligi, bu sohadagi normativ-huquqiy bazaning takomillashtirilayotganligi, turli hujjatlarni rasmiylashtirish va ekspertizadan o'tkazish xarajatlarining kamaytirilayotganligi va boshqa shu kabi ishlar o'z samarasini bermoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning «O'zbekiston – 2030» strategiyasida doirasida amalga oshirilishi rejalashtirilayotgan chora-tadbirlar qatorida:

- soliq tizimining barqarorligini ta'minlash maqsadida biznes uchun qo'shilgan qiymat va foyda soliq stavkalari uch yildavomida oshirilmashligini kafolatlash;

- soliq tizimini to'liq raqamlashtirish, soddalashtirish va barcha tadbirkorlar uchun teng imkoniyatlar yaratish, rasmiy sektor – nolegal faoliyatdan afzal va manfaatli bo'lishi uchun barcha zarur sharoitlarni ta'minlash;

- kichik va o'rta biznesning xalqaro bozorlarga chiqishiga imkoniyatlarni kengaytirish, mikro moliyalashtirishni rivojlantirish, innovatsiyalar va startaplarni qo'llab-quvvatlash hamda yirik biznes bilan kooperatsiyani rivojlantirishning yangi instrumentlarini amaliyotga joriy etish;

- oilaviy tadbirkorlik asosida bandlikni ta'minlashda oddiy «qo'l menati»dan – sanoatlashgan ishlab chiqarish bosqichiga o'tish, uskuna sotib olish uchun imtiyozli kredit miqdorini 100 million so'mgacha oshirish;

- tadbirkorlik sub'ektlariga barcha xizmatlarni «yagona darcha» tamoyili asosida onlayn portal orqali ko'rsatish va xizmat ko'rsatish vaqtini o'rtacha 3 barobarga qisqartirish singari vazifalarning belgilanganligi bu sohaning naqadar ahamiyatli ekanligi va unga ajratilayotgan e'tiborning yuqoriligidan dalolat beradi hamda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka yanada kengroq imkoniyatlar eshigini ochib bermoqda.

Biroq, shu yo'sinda, hali-hanuz bir qator muammolarning mavjudligi hamda ularni bartaraf etmay turib, mamlakatimizda kichik biznes va xususiy sektorni rivojlantirish imkoniyatlaridan to'laqonli foydalana olish mumkin emasligini ham ta'kidlash joizdir.

Masalan, respublika viloyatlari kesimida tahlil qiladigan bo'lsak, hududlar ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlarining turlicha qondirilishi; mavjudligi; aholi daromadlari o'rtasida hududlararo tabaqalanish hamda sohalar kesimida keskin farqning mavjudligi (jini (gini) koeffitsenti 2020 yilda 0,26 darajada saqlanib qolgan (1 ga yaqin ko'rsatkich tengsizlikning yuqori darajasi) bo'lsada, bu mamlakatimizda daromadlar taqsimoti bilan hammasi joyida ekanligini anglatmaydi, daromadlar shakllanishi bo'yicha hududlararo farqlar mavjudligini va so'ngi yillarda oshib borayotganligi, masalan, toshkent shahri hamda farg'ona viloyati misolida daromadlar darajasi o'rtasidagi tafovut 3 barobarga yetganini, daromadlari tarkibidan mamlakat tashqarisidan kirib kelgan pul o'tkazmalari chiqarib tashlansa, vaziyat yanada jiddiylashishini ; ish haqi miqdorining sohalar kesimidagi sezilarli farqlar hamda turli daromad guruhlarning jami daromaddagi ulushidagi farqlarini qayd etmaslikning iloji yo'q); hududlarning xalq xo'jaligi va sanoat tarmoqlari rivoji turlicha bo'layotgani tarkibiy islohotlarda hududiy manfaatlarining ustivor bo'lishini talab etmoqda.

Jumladan, tadbirkorlik muhitida ijobiy siljishlarning ortib borishi hududning salohiyati va mavqeini mustahkamlashi lozim. Ayniqsa, viloyatlarda istiqomat qiluvchi aholining aksariyat qismi qishloq hududlarida istiqomat qilayotganligi, urbanizatsiya darajasi esa sanoat tarmoqlari rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqligini inobatga olgan holda, har bir hududning tabiiy-iqlimiy, ijtimoiy-iqtisodiy omillari va mavjud potentsialini inobatga olgan holda, hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, hududiy investitsiya siyosatini oqilona amalga oshirish nihoyatda zarurdir.

Shu bilan birga kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sektori, o'z-o'zini band qilish ko'lamini kengaytirgan holda, ushbu xo'jalik sub'ektlari tomonidan tarmoqlarda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar bozorini kengaytirish, ularning eksport potentsialini yanada oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada hududlarda marketing, logistik va konsalting markazlari tashkil etish, mahsulotni qadoqlash, saqlash va yetkazib berish tizimini oqilona tashkil etgan holda isxtemol bozorlarini sifatli va raqobatbardosh mahsulotlar bilan to'ldirish kerak. Ayniqsa, dehqonchilik, fermerchilik, parrandachilik va hunarmandchilik sohalarida yetishtirilayotgan va ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning o'ziga xos xususiyatlari (aynash, buzilish, mavsumiylik va b.)ni inobatga olgan holda, bu tadbirlarning ahamiyati yanada ortadi. Shuningdek, talab va taklif mexanizmiga tayangan holda ishlab chiqarilgan mahsulotlar bilan nafaqat ichki bozorlarni to'yintirish, balki tashqi bozorlar, birinchi galda, qo'shni mdh bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish uchun zaruriy chora-tadbirlarni ko'rish lozim. Bunda ishshlab chiqarish sohalarini bilan bir qatorda xizmat ko'rsatish sohalarini ham mutanosib rivojlantirish kontseptsiyasini amalga oshirish zarur.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish kichik va xususiy korxonalar xamda dehqon va fermer xo'jaliklari sonini ko'paytirishni, shu bilan birga ularning ishlab chiqarish samaradorligini oshirishni ham ko'zda tutadi. Bu borada quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz:

- ✓ Hududlarda mintaqaviy rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollardan kelib chiqqan holda mahalliy imtiyozli kreditlar berishni yanada kengaytirish;
- ✓ Nooziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarayotgan tadbirkorlik sub'ektlarini yanada qo'llab-quvvatlash mexanizmini ishlab chiqish;
- ✓ Oilaviy biznesga tayangan kichik korxonalarni tashkil etishni, xonadonlarda kichik xususiy sexlar ochishni yanada rag'batlantirish;

✓ Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga tadbirkorlik sohalari uchun subsidiyalar ajratish;

✓ Joylarda infratuzilma bilan bog‘liq muammolar, jumladan, gaz, suv, elektr-energiya ta‘minotidagi uzilishlarni imkon qadar tezroq bartaraf etish;

✓ Chekka joylarda avtomobil yo‘llari bilan bog‘liq bo‘lgan mummolarni hal etish;

✓ Korxonalarni texnik va texnologik qayta qurish hamda zamonaviy texnika bilan ta‘minlanishiga imkon qadar ko‘maklashish, bunga xorijiy va mahalliy investorlarni jalb qilishni rag‘batlantirish;

✓ Moddiy-texnika xizmati ko‘rsatadigan va tayyorlangan mahsulotlarni sotishga ko‘maklashadigan tuzilmalarni yaratish, kichik tadbirkorlik va mustaqil biznes egalari uchun savdo-ko‘rgazma yarmarkalarini muntazam tarzda uyushtirish;

✓ Davlat nazorati organlarining xususiy tadbirkorlik faoliyatiga aralashuvni yanada cheklash;

✓ Tadbirkorlar uchun transaksion sektor xarajatlar yukini kamaytirish (soliq, bank, buxgalteriya va statistika, sug‘urta, notarial xizmatlar va h.) Orqali ularning xufyona tarzda emas, balki qonun dorisida faoliyat ko‘rsatishga chorlash;

✓ Xususiy tadbirkorlarga zarur resurslarni sotib olish va o‘z mahsulotlarini sotish uchun bozorlarga chiqish imkoniyatlarini yanada kengaytirish;

✓ Tadbirkorlik ob'ektlariga investitsiyalarni kengroq jalb qilish, jumladan, xorijiy kredit liniyalari orqali moliyalashtirishni takomillashtirish hamda moliyalashtirishning nokredit usullaridan foydalanishni kengroq yo‘lga qo‘yish lozim.

Ushbu ishlarning amalga oshirilishi O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish va bu orqali barqaror iqtisodiy o‘sish sur‘atlariga erishish hamda aholi turmush darajasi va forovonligini oshirishga imkon beradi deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. PF-158-son 11.09.2023. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida (lex.uz)
2. https://t.me/statistika_rasmiy/3212
3. https://stat.uz/files/401/choraklik-natijalar-yanvar-dekabr_2022uz/2734/aholini-umumiy-daromadlari.pdf
4. 2022 yilda O‘zbekiston iqtisodiyoti qanday rivojlangani tahlil qilindi - zamin.uz
5. <https://www.gazeta.uz/uz/2022/12/02/inequality/>
6. https://www.banki.ru/wikibank/koeffitsient_djini/

*Д.Ч. Муродова,
ТМИ доценти (PhD)*

Хориж тажрибаси ва унинг амалий аҳамияти: монетар сиёсат доирасида

АҚШ федерал захира тизими (фзт) тижорат банкларининг фаолиятини монетар сиёсат доирасида тартибга солишда дисконт сиёсати ва очиқ бозор сиёсатидан фаол тарзда фойдаланади. Ақш фзб томонидан дисконт ставкасида бериладиган кредитлар уч турда амалга оширилади.

Бирламчи (асосий) тур кредитлари фақат ишончли депозит муассасаларига маълум бир вақтга (одатда, бир неча соатга) ёки вазият тақозосига кўра узокроқ муддатга берилиши мумкин. Ушбу депозит муассасаларининг ишончилигини аниқлаш учун ҳфзб томонидан уларнинг молиявий аҳволи юзасидан мунтазам мониторинг олиб борилади, рейтинг юритилади. Депозит муассасалари ушбу қарз маблағларини асосан молиялаштиришнинг захира манбаси сифатида қарашади ва улардан бошқа мақсадларда фойдаланишмайди. Ушбу